

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549” ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นพื้นฐานและแนวคิดทางการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมือง
3. แนวคิดเรื่องการขัดเกลาทางการเมือง
4. การปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ความหมายของทัศนคติ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นคำสมาสระหว่างคำว่า ทัศนะ ซึ่งแปลว่า ความเห็น กับคำว่า คติ ซึ่งแปลว่า แบบอย่างหรือลักษณะ เมื่อรวมกันจึงแปลว่าลักษณะของความเห็น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกส่วนตัวที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ประภาเพ็ญ สุวรรณ² ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคติ คือ ความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์ และอื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่แสดงออกที่บ่งถึงสภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2538)

²ประภาเพ็ญ สุวรรณ, ทัศนคติ: การวัด การเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียร์, 2538), น. 1.

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ³ ได้ให้ความหมายว่า ทักษะคือ คือ ความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการเรียนรู้และประสบการณ์ แล้วแสดงสภาวะร่างกายและจิตใจในด้านความพร้อมที่จะตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งของต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน 2 ลักษณะ คือ แสดงความพร้อมที่จะเข้าไปหาเมื่อเกิดความรู้สึกชอบ เรียกว่าทักษะที่ดีหรือเชิงบวก หรือแสดงความพร้อมที่จะหลีกเลี่ยงเมื่อเกิดความรู้สึกไม่ชอบ เรียกว่าทักษะที่ไม่ดีหรือทางลบ

วิจิตรา ชัยศรี⁴ ได้ให้ความหมายว่า ทักษะคือ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดและความคิดเห็นของบุคคล หรือทำที่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้รับทราบหรือได้เห็น ก่อให้เกิดความรู้สึกทางอารมณ์ว่าชอบหรือไม่ชอบ และมีแนวโน้มที่จะทำการตอบสนองต่อสิ่งนั้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งในทางสนับสนุนหรือปฏิเสธ ทักษะคือเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด

สุชา จันท์ธอม และ สุรางค์ จันท์ธอม⁵ ได้ให้ความหมายไว้ว่า เราไม่สามารถแยกทัศนคติ (Attitude) และความคิดเห็น (Opinion) ออกจากกัน เพราะทัศนคติและความคิดเห็นนั้นมีลักษณะคล้าย ๆ กัน แต่ลักษณะของความคิดเห็นจะไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ

วารณี ชีราภรณ์⁶ กล่าวว่า ทักษะคือเป็นเรื่องของจิตใจ ความเชื่อเป็นทำที่ความรู้สึกและความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อสื่อต่าง ๆ และต่อสถานการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด และทัศนคดียังมีส่วนอย่างมากที่จะส่งผลให้คนเราแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาด้วย จะเห็นได้ว่าทัศนคดีย่อมประกอบด้วยด้านความคิดที่มีผลต่อด้านอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งเชื่อมโยงก่อให้เกิดแนวโน้มในการแสดงออกถึงความคิดและความรู้สึกออกมาทางพฤติกรรม

Carter V. Good⁷ กล่าวว่า ทักษะคือ หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่จะเป็นการสนับสนุนหรือต่อต้านต่อสถานการณ์บางอย่างต่อบุคคลหรือสิ่งของต่าง ๆ

³กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527), น. 172.

⁴วิจิตรา ชัยศรี, “ทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, 2537), น. 10.

⁵สุชา จันท์ธอม และ สุรางค์ จันท์ธอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่พิทยา, 2520), น. 104.

⁶วารณี ชีราภรณ์, “การศึกษา ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขต่องานสังคมสงเคราะห์ของศูนย์บริการสาธารณสุข สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), น. 26.

⁷Carter V. Good, Dictionary of Education, (New York: Alfred Anopf. 1959), p. 48.

Gordon W. Allport⁸ กล่าวว่า ทักษคติ หมายถึง ความพร้อมทางด้านจิตใจและประสาทอันเกิดจากประสบการณ์ของบุคคล ความพร้อมดังกล่าวมีทิศทางหรืออิทธิพลเหนือการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งของ บุคคล หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบของทัศนคติ

จิตยา สุวรรณะชญ⁹ กล่าวว่า ทักษคติมียองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1. องค์ประกอบทางด้านความคิด หรือสติเหตุผล (Cognitive Component) หมายถึง ความเชื่อ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ หรือความคิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลของบุคคลในการจำแนกแยกแยะความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเนื่องผลได้ผลเสีย ซึ่งถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งก็คือ การที่บุคคลสามารถนำเอาคุณค่าของสังคมที่ได้รับการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดมาใช้ในการวิเคราะห์พิจารณาประกอบเหตุผลของการที่ตนจะประเมิน การพิจารณาของบุคคลในส่วนนี้จะมีลักษณะปลอดจากอารมณ์ แต่จะเป็นเรื่องของเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อ

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ หรือความรู้สึก (Feeling or Affective) หมายถึง ความรู้สึกทางด้านอารมณ์ เกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เกลียดกลัว ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจะแสดงออกทางสีหน้าท่าทางเมื่อพูดหรือคิดสิ่งนั้น

3. องค์ประกอบทางด้านแนวโน้มของการกระทำ หรือพฤติกรรม (Action Tendency of Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้มในอันที่จะสนองตอบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะเจาะจง ซึ่งแนวโน้มของการกระทำนี้จะมีความรู้สึกสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับความคิดหรือสติเหตุผล และอารมณ์หรือความรู้สึก

การเกิดขึ้นของทัศนคติ

ประกาเพ็ญ สุวรรณ¹⁰ กล่าวว่า การเกิดขึ้นของทัศนคตินั้นมีสาเหตุสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experiences) วิธีการหนึ่งที่เราเรียนรู้ทัศนคติ คือ จากการมีประสบการณ์เฉพาะอย่างกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคตินั้น เช่น ถ้าเรามีประสบการณ์ที่ดีในการ

⁸Gordon W. Allport, *Personality : A Psychological Interpretation*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1935), p.2.

⁹จิตยา สุวรรณะชญ, “ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม,” *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์* 17 (ตุลาคม 2520) : 596-613.

¹⁰ประกาเพ็ญ สุวรรณ, *ทัศนคติ: การวัด การเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย*, น. 62-63.

ติดต่อกับบุคคลหนึ่ง เราจะมีความรู้สึกชอบบุคคลนั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีประสบการณ์ที่ไม่ดี ก็มักจะมีแนวโน้มจะไม่ชอบบุคคลนั้นได้

2. การติดต่อข่าวสารกับบุคคลอื่น (Communication from Others) ทักษะคิดหลายอย่างของบุคคลเกิดขึ้นจากผลของการติดต่อข่าวสารของบุคคลอื่น เพราะในชีวิตประจำวันของคนเรา จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคมอยู่แล้วจึงจะทำให้เรารับเอาทักษะคิดหลาย ๆ อย่างเข้าไว้โดยไม่ตั้งใจ

สื่อมวลชนก็เป็นช่องทางสื่อสารชนิดหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติน้อยกว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) ก็ตาม แต่บางครั้งสื่อมวลชนก็มีส่วนเสริมสร้างทัศนคติของบุคคลได้เช่นเดียวกัน

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) ทักษะคิดบางอย่างถูกจากการเลียนแบบคนอื่น ขบวนการเกิดทัศนคติโดยวิธีนี้เกิดได้โดยขั้นแรกจากเหตุการณ์บางอย่าง บุคคลจะมองเห็นว่าบุคคลอื่นมีการปฏิบัติอย่างไร ขั้นต่อไปบุคคลนั้นจะแปลความหมายของการปฏิบัตินั้นในรูปของความเชื่อถือทัศนคติ ซึ่งมาจากการปฏิบัติของเขา หรือก็คือทัศนคติได้มีการพัฒนามาจากการเลียนแบบผู้อื่น

4. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) ทักษะคิดของบุคคลหลายอย่างสืบเนื่องจากสถาบัน เช่น โรงเรียนหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งสถาบันเหล่านี้เป็นทั้งแหล่งที่มาและสิ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดทัศนคติบางอย่างก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมือง

Likhit Dhiravegin¹¹ กล่าวว่า ทัศนคติทางการเมือง เป็นระดับการวัดความรู้ต่อสิ่งที่มอง และมีความสัมพันธ์กับสังคม ทัศนคติทางการเมืองโดยทั่วไปแล้วเมื่อแบ่งแยก หมายถึง ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและเผด็จการ หรือ อำนาจอธิปไตย ผู้ที่มีทัศนคติแบบเสรีนิยมหรือประชาธิปไตยมักจะเป็นผู้ที่แสดงความรู้สึกนิยม สาระสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลง ความเสมอภาค และความอดทน ในทางตรงกันข้ามผู้มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมหรืออนุรักษนิยมจะเป็นผู้ที่แสดงความรู้สึกในเชิงไม่เห็นด้วยต่อสาระสำคัญทั้ง 3 ประการ

¹¹Likhit Dhiravegin, Political Attitude of The Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand, (Bangkok: Thai Wattapanich, 1973), p. 36.

ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วิสุทธิ์ โปธิแทน¹² กล่าวว่า ในประเทศที่ใช้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศนั้น นอกจากจะยึดอุดมการณ์อันเป็นหลักเกณฑ์ประชาธิปไตยแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ คนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมด ของประเทศต้องมีความคิด ความเชื่อ รวมทั้งทัศนคติทางการเมือง และการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยด้วย

Gabriel Almond and Sidney Verba¹³ กล่าวว่า บุคคลที่มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องมีความวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย (Civil Culture) โดยเชื่อว่าคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่ วัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวมีลักษณะ ดังนี้

1. ความมีเหตุผล
2. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น
3. การมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมือง
4. การมีสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน
5. การตัดสินใจปัญหาทางการเมือง จะต้องประเมินจากหลักฐาน ความเห็นส่วนใหญ่มากกว่าส่วนตัว

ชโยนนต์ สมุทวนิช¹⁴ กล่าวว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย จะเป็นบุคคลซึ่ง

1. มีความคิดเห็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสียแต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ ผูกพันในสิ่งที่เราได้ตัดสินใจกระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น เชื้อชาติอื่น ศาสนาอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่คน ๆ นั้นเป็นตัวของเขาเอง ไม่ใช่ไปจัดประเภทให้เขา เช่น พวกหัวรุนแรง พวกฝ่ายซ้าย โดยไม่มีเหตุผล

¹²วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตย แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), น. 156.

¹³Gabriel Almond and Sidney Verba, The Civic Culture: Political Attitude and Democracy in Five Nations, (Boston: Little Brown and Company, 1965), pp. 18-30.

¹⁴ชโยนนต์ สมุทวนิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), น. 23.

6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังดีต่อชีวิต

7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผล หรือมีความชอบธรรม

วิสุทธิ์ โปธิแทน¹⁵ กล่าวว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ แบบประชาธิปไตย มีลักษณะ 5 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตัวเอง
2. เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของผู้อื่น
3. เชื่อในความเป็นตัวของตัวเอง ของบุคคล และจะพยายามทำตัวอย่างจากผู้มีอำนาจ หรือแม้กระทั่งไม่เชื่อถือในการมีอำนาจเต็ม ที่ กล่าวคือ ไม่มุ่งครอบงำใคร หรือยอมให้ใครครอบงำ
4. ไม่มีลัทธิลบลบใน พร้อมที่จะยอมรับว่ามีความแตกต่างในชุมชน และเต็มใจที่จะประนีประนอม พร้อมจะรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
5. ใฝ่หาค่านิยมหลายอย่างแทนที่จะติดพันอยู่กับความเชื่ออันใดอันหนึ่ง

ทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ

Erich Fromm¹⁶ กล่าวว่า บุคลิกภาพเผด็จการมี 9 ประการ ได้แก่

1. ลักษณะค่านิยมที่อยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีเดิมของสังคม
2. ลักษณะการยอมรับอำนาจปราศจากการไตร่ตรองหรือโต้แย้ง
3. ลักษณะความก้าวร้าวสูง
4. ลักษณะต่อต้านความคิดเห็น การจินตนาการ และการมีจิตใจอ่อนโยน
5. ลักษณะความเชื่อแบบดั้งเดิมในอำนาจอันลึกลับและความยินดีในกฎเกณฑ์เก่า ๆ
6. ลักษณะการนิยมการใช้อำนาจและความกดดันแบบแข็งกร้าว
7. ลักษณะการเป็นศัตรูและการเหยียดดูถูกมนุษย์
8. ลักษณะการมองโลกในแง่ร้าย
9. ใฝ่ในกับเรื่องทางเพศของผู้อื่นมากเกินไป

¹⁵วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตย แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, น. 162.

¹⁶Erich Fromm, Escape From Freedom, (New York: Rinehart & Company, 1941), pp. 160-166.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช¹⁷ กล่าวว่า ลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม ผู้มีที่ท้าวจะเป็นเผด็จการ (ถ้าเป็นผู้นำ) หรือชอบถูกปกครองเผด็จการ คือบุคคลซึ่ง

1. ขอมรับอะไรง่าย ๆ ขอมตามสั่งคมอยู่เสมอ โดยไม่มีความคิดเห็นโต้แย้งต่อคำนิยม เพราะบุคคลประเภทนี้ต้องการการยอมรับจากสังคม ต้องการความมั่นคง และไม่สามารถจะประสพกับการที่ตนเองเกิดไปมีความเห็นผิดแผกไปจากคนหมู่มากได้ ในทำนองเดียวกันถ้าใครมีความเห็นไม่ตรงกับตัวคนก็ทนเขาไม่ได้เช่นกัน

2. มองโลกว่าเต็มไปด้วยความหลอกลวง ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่น่าอยู่ ไม่มีอะไรแน่นอน มักเกิดความปั่นป่วนใจ ต้องหันเข้าพึ่งบุคคลหรือสิ่งของเขาไว้คอยยึดมั่นอย่างงมงาย บุคคลประเภทนี้จึงชอบผู้เผด็จการ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด มีทัศนคติว่าสิ่งที่โลกเรา หรือชาติต้องการมากที่สุดคือการมีผู้นำที่เข้มแข็ง

3. เป็นคนที่เคร่งครัดจนเกินไป ไม่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ค่อยยอมปรับตัว ไม่ค่อยมีปฏิริยาทำใจ เป็นพวกทงไม่รู้อ่อน นียมคติที่ว่า พุดไปสองไพเบี้ยนึ่งเสียดำสิงทอง

4. เป็นผู้ที่นิยมชาติจนเกินไปจนใจแคบต่อเพื่อนร่วมโลกคนอื่นที่มีเชื้อชาติภาษาต่างไปจากตน คนที่มีเชื้อชาติคนละอย่างกับตน หรือคนที่มีความคิดเห็นต่างจากตน มักจะถูกมองเป็นคนประหลาด น่ากลัว น่าอันตราย และชอบประทัตตราใส่คนอื่นว่า เป็นโน่นเป็นนี่ เช่น ไอ้คนชาตินี้มันขี้เกียจ หรือไอ้พวกนั้นมันหัวรุนแรง

วิสุทธิ์ โปธิแทน¹⁸ ได้สรุปบุคลิกภาพแบบเผด็จการไว้ดังนี้

1. การครอบงำ หรือใช้อำนาจบาตรใหญ่ต่อผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า
2. การศิโรราบกราบกรานอย่างสิ้นเชิงต่อผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่า
3. เห็นอำนาจเป็นใหญ่หรือบูชาอำนาจ
4. คิดพันยึดมั่นอยู่แต่ความคิดเก่า ๆ ล้าสมัย มีลักษณะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในลัทธิ
5. เชื่อถืออย่างงมงายโดยไม่หาทางพยายามพิสูจน์ตามหลักวิทยาศาสตร์ และตามหลักเหตุผลในสิ่งเหนือธรรมชาติ
6. ชอบทำตนเป็นผู้โอ้อวดในอำนาจ และชอบข่มเหงรังแก
7. มองคนในแง่ร้ายเสมอ และมักจะประชดประชัน ดูถูกดูแคลนเหยียดหยันผู้อื่น และความสามารถของผู้อื่น โดยไม่เคยคิดในแง่ดีของเขาบ้าง

¹⁷ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, น. 23-24.

¹⁸วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตย แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, น. 161-162.

8. มีจิตใจหายบกระด้าง ไม่มีสุนทรียภาพไม่ยอมรับในความรู้สึกอันละเอียดอ่อนของจิตใจ และไม่มีความสามารถคิดฝันในเรื่องสุนทรีย์ใด ๆ ได้

9. มีความรู้สึกอ่อนแอในตัวเอง แต่พยายามปิดบังโดยสร้างความแข็งแกร่งขึ้นมาแทน

10. ไม่อาจทนการวิพากษ์วิจารณ์โดยผู้อื่นได้

11. ชอบกดขี่ทางเพศ

แนวคิดเรื่องการขัดเกลาทางการเมือง

Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt¹⁹ ได้ศึกษาการขัดเกลาทางการเมือง โดยให้คำจำกัดความว่าเป็นกระบวนการที่ประชาชนจะสร้างทัศนคติของคนเกี่ยวกับการเมืองและในประเด็นหนึ่งก็เป็นวิธีการที่คนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในลักษณะความเชื่อในทางการเมือง

Gabriel A. Almond and James S. Coleman²⁰ กล่าวถึง การขัดเกลาทางการเมือง เป็นหน้าที่ของระบบการเมือง ซึ่งอยู่ในระดับระบบ และได้กล่าวถึงตัวแทนของการขัดเกลาทางการเมือง (Agents of Political Socialization) เช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน ศาสนา มีส่วนในการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมือง จากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่

1. ครอบครัว เด็กจะได้รับการถ่ายทอดการขัดเกลาทางการเมืองเป็นอันดับแรกจากครอบครัว พ่อและแม่จะถ่ายทอดทัศนคติทางการเมืองที่ตนยึดถือไปสู่บุตร ซึ่งส่งผลให้บุตรมีทัศนคติบุคลิกภาพ พฤติกรรมทางการเมือง เหมือนบิดามารดา ในวัยเด็กนี้การขัดเกลาทางการเมืองที่พ่อและแม่พยายามปลูกฝังการยอมรับอำนาจที่เป็นทางการ ยอมรับพรรคการเมืองที่พ่อและแม่ยึดถือ การถ่ายทอดดังกล่าวเป็นแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ

2. โรงเรียน ส่วนใหญ่ผู้ปกครองจะใช้โรงเรียนเป็นกลไกในการถ่ายทอดการขัดเกลาทางการเมือง ให้ยอมรับกระบวนการปกครองประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดหลักสูตรในการให้การศึกษาแก่เด็กนักเรียน เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับสถาบันทางการเมืองและให้เรียนรู้ สัญลักษณ์ที่จะก่อให้เกิดการยอมรับระบบการปกครองประเทศ เช่น การเคารพธงชาติ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางการเมืองในอนาคตต่อไป

¹⁹Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization, (Boston: Little Brown, 1969), pp. 6-8.

²⁰Gabriel A. Almond and James S. Coleman, The Politics of the Developing Area, (Princeton: University Press, 1960), pp. 3-15.

3. กลุ่มเพื่อน มีลักษณะของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการขัดเกลาทางการเมือง เมื่อเด็กโตขึ้นเป็นวัยรุ่น ผู้ใหญ่ ลักษณะการถ่ายทอดของกลุ่มเพื่อน ได้แก่ การบีบบังคับ ชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับทัศนคติทางการเมืองที่ยึดถือร่วมกัน หากสมาชิกไม่ทำตามอาจได้รับการเยาะเย้ยและขับไล่ออกจากกลุ่ม

4. ศาสนา ในสังคมตะวันตก ความสำคัญของศาสนามีส่วนต่อการกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม เช่น โรงเรียน สมาคมของนิกายศาสนาคริสต์ มีการอบรมให้ดำเนินชีวิตและทัศนคติไปในทางเดียวกันในด้านความยุติธรรมของสังคม หลักมนุษยธรรม

5. สื่อมวลชน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ส่งผลให้เกิดทัศนคติอย่างกว้างขวางต่อกลุ่มคนในสังคม เช่น สื่อมวลชนทำหน้าที่ส่งผ่านทัศนคติที่สำคัญในสังคมทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม นอกจากนี้สื่อมวลชนยังเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับผู้มีอำนาจทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้นำในการปกครอง

การปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทย

สุชาชัย อิมประเสริฐ²¹ ได้เขียนถึงประวัติศาสตร์ของการรัฐประหารของประเทศไทย ซึ่งมีจำนวน 11 ครั้ง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 การปิดสภา และใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราของพระยามโนปกรณนิติธาดา 1 เมษายน 25476

เพียงไม่ถึงหนึ่งปีหลังการปฏิวัติ 2575 ก็ได้เกิดความขัดแย้งภายในรัฐบาลระบอบใหม่จากกรณีเรื่อง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” โดยเริ่มจากหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎร ได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแก่รัฐบาลในเดือนมีนาคม พ.ศ.2475 (ตามปฏิทินเก่า) เพื่อวางแนวทางเศรษฐกิจของประเทศใหม่ตามแนวทางของสังคมนิยมแบบสหกรณ์ที่ได้ประกาศไว้ในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ข้อ 3 ว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุก ๆ คนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” แต่ปรากฏว่าพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่เห็นพ้องกับโครงการดังกล่าว เพราะเห็นว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้เป็นโครงการแบบคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งขยายตัวออกไปกลายเป็นปัญหาระหว่างรัฐบาลกับคณะราษฎร

²¹สุชาชัย อิมประเสริฐ, “ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของการรัฐประหารในประเทศไทย,” ใน รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2550), น. 221-228.

ดังนั้น ในวันที่ 1 เมษายน ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของ พ.ศ.2476 พระยามโนปกรณซ์ ก็ประกาศ “พระราชกฤษฎีกาให้ปิดสภาผู้แทนราษฎร และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่” รวมทั้งการงดใช้รัฐธรรมนูญ บางมาตรา และระบุว่าในระยะเวลาที่ไม่มีการประชุมสภาให้คณะรัฐมนตรีใช้อำนาจต่าง ๆ แทน ในคำแถลงของรัฐบาลได้ให้เหตุผลการประกาศกฤษฎีกานี้ว่า เนื่องจากความขัดแย้งในคณะรัฐบาล คือ “ความเห็นข้างน้อยนั้นปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะคอมมิวนิสต์” หลังจากนั้นก็ได้ยุบคณะรัฐมนตรีแล้วตั้งใหม่ โดยให้หลวงประดิษฐมนูธรรมพ้นตำแหน่งและส่งตัวไป ศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ไม่เพียงเท่านั้นรัฐบาลยังได้ออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 ในวันที่ 2 เมษายน 2476 อีกด้วย

ดังนั้น กฤษฎีกาปิดสภานี้ จึงทำให้ฝ่ายบริหารคือคณะรัฐมนตรีสามารถบริหารประเทศ ได้โดยไม่มีสภาผู้แทนราษฎรและยังสามารถออกกฎหมายได้โดยไม่ผ่านสภา ดังนั้นการใช้อำนาจของ รัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ หลังจากนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญและเป็นเผด็จการ เพราะ การประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราโดยไม่ระบุว่ามาตราใดก็มีความหมายเท่ากับงดใช้รัฐธรรมนูญ ทั้งฉบับ การปิดสภาครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นการรัฐประหารครั้งแรกหลัง พ.ศ. 2475 มีความเป็นไปได้ว่า มากกว่าการปิดสภาของพระยามโนปกรณซ์ นี้ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชซึ่ง เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการปฏิวัติ 2475

ครั้งที่ 2 การรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476

ไม่ถึง 3 เดือนหลังจากการรัฐประหารครั้งแรก พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะ คณะราษฎรในการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ได้เป็น หัวหน้าคณะยึดอำนาจคืนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลพระยามโนปกรณซ์นิธิธาดา ปกครองผิดรัฐธรรมนูญ และปิดการประชุมสภาราษฎร จึงต้องดำเนินการให้เกิดความถูกต้องตาม รัฐธรรมนูญ โดยให้มีการเปิดประชุมสภาอีกครั้ง ในการยึดอำนาจคืนครั้งนี้มี พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เป็นเลขานุการฝ่ายทหารบก และ น.ท.หลวงศุภชลาศัย เป็นเลขานุการฝ่ายทหารเรือ โดยมีหลวงนฤเบศร์ มานิตย์ และพระยานิติศาสตร์ไพศาลเป็นที่ปรึกษาฝ่ายพลเรือน

ดังนั้น รัฐบาลของพระยามโนปกรณซ์ จึงสิ้นสุดลงและพระยามโนปกรณซ์ ต้องลี้ภัยไป บริติชมาลาชา นอกจากนี้ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชก็หมดอำนาจจากกองทัพอีกด้วย พ.อ.พระยาพหล พยุหเสนา รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่และทำให้อำนาจทางการเมืองกลับมาสู่คณะราษฎรอีกครั้ง สิ่งที่ต้องบันทึกไว้คือ แม้เราจะนับเหตุการณ์วันที่ 20 มิถุนายน 2476 ว่าเป็นการรัฐประหาร แต่สำหรับ คณะราษฎรแล้วการยึดอำนาจคืนจากพระยามโนปกรณซ์นิธิธาดาครั้งนี้มิใช่เป็นการรัฐประหาร แต่เป็น การพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ดังคำ “อุททิส” ของ เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม ที่ปรากฏในหนังสือ

คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (รวมทั้งกฎหมายการเลือกตั้งด้วย) (พระนคร: นิติสารณ์, 2477) ว่า

ขออุททิศ

แด่

เพื่อนร่วมชาติทั้งหลาย ซึ่งได้กระทำกิจการอันใหญ่ยิ่งประการใดประการหนึ่งดังต่อไปนี้
เพื่อความเจริญของประเทศชาติคือ:

1. เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 เพื่อให้ประเทศไทย
ได้มีรัฐธรรมนูญ
2. เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พุทธศักราช 2476 เพื่อเปิดสภา
ผู้แทนราษฎร ซึ่งถูกปิดโดยพฤตินัยทางแห่งรัฐธรรมนูญ
- 3.ปราบกบฏและช่วยเหลือในการปราบกบฏ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พุทธศักราช 2476 เพื่อ
รักษาไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคงแห่งรัฐธรรมนูญ

ครั้งที่ 3 การรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490

ในท่ามกลางความสับสนในการบริหารของรัฐบาลพลเรือน (ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลสืบ
เนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ยุติลงในปี 2488) โดยนายกรัฐมนตรี พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์
กลุ่มทหารนอกราชการกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันตั้งเป็นคณะรัฐประหาร โดย น.อ.หลวงกาจสงครามเป็น
ผู้ริเริ่ม และได้ชักชวนให้ พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ มาเป็นหัวหน้าคณะ พ.อ.สวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ เจ้ากรม
เกียกกายทหารบกเป็นเลขาธิการ จากนั้นคณะรัฐประหารก็ได้ชักชวนให้ผู้บังคับการทหารประจำการใน
กรุงเทพฯ จำนวนหนึ่งให้ร่วมมือ แล้วก่อการยึดอำนาจเมื่อคืนวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 โดยกำลังหลักที่
ยึดอำนาจมาจากกรมทหารราบที่ 1 ของ พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่กระนั้นคณะรัฐประหารไม่มั่นใจใน
การสนับสนุนของนายทหารส่วนใหญ่ จึงได้เชิญจอมพล ป.พิบูลสงคราม มาเป็นผู้นำคณะรัฐประหาร
เมื่อเช้าวันที่ 9 พฤศจิกายน เหตุผลสำคัญที่คณะรัฐประหารอ้างก็คือ การเข้ามาคลั่งคลาญกรณีสวรรคตของ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 และจัดการกับรัฐบาลที่ทุจริตคอร์รัปชัน (นี่เป็นครั้งแรกที่ปัญหาคอร์รัปชัน
ปรากฏในเหตุผลของการรัฐประหาร)

คณะรัฐประหารได้ล้มเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2490 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่คณะทหารที่ยึดอำนาจ
ล้มเลิกรัฐธรรมนูญ จากนั้นคณะรัฐประหารก็ได้ตั้งนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็น
นายกรัฐมนตรีชั่วคราว เพื่อดำเนินการให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว ต่อมาในวันที่ 18 พฤศจิกายน
คณะรัฐประหารได้แต่งตั้งวุฒิสภา 100 คน ทำหน้าที่รัฐสภา แล้วประกาศให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 29

มกราคม 2491 ถึงเมษายน 2491 อกัยวงศ์ จะกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2491 แต่เมื่อถึงวันที่ 8 เมษายน 2491 นายควงก็ได้นำคณะรัฐมนตรี “กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง” โดยอ้างว่าคณะรัฐประหารบังคับให้ลาออกภายใน 24 ชั่วโมง โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในวันเดียวกัน

ครั้งที่ 4 การรัฐประหาร 29 พฤศจิกายน 2494

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศในระบอบรัฐสภามาตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 จนกระทั่งเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 คณะผู้บัญชาการทหาร 3 เหล่าทัพ 9 คน นำโดย พล.อ.ผิน ชุณหะวัณ ผู้บัญชาทหารบก พล.ท.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก พล.ร.ต. หลวงยุทธศาสตร์โกศล รองผู้บัญชาการทหารเรือ พล.ร.ต.หลวงชำนาญอรุณยุทธ ผู้บัญชาการกองเรือยุทธการ พล.อ.อ.ฟื้นธรรมาภาส ฤทธาคณี ผู้บัญชาการทหารอากาศ เป็นต้น ก่อการรัฐประหารโดยตั้งตนเองเป็นคณะบริหารประเทศชั่วคราว คณะยึดอำนาจครั้งนี้มี พล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ เป็นเลขานุการ และได้ตั้งจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวตั้งคณะรัฐมนตรีชั่วคราวบริหารประเทศ

สาเหตุของการยึดอำนาจส่วนหนึ่งมาจากความไม่พอใจต่อบทบาทของกลุ่มอนุรักษ์นิยมในวุฒิสภาที่ตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ที่แสดงการขัดขวางการบริหารงานของรัฐบาล และไม่พอใจรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ที่เป็นรัฐธรรมนูญอนุรักษ์นิยม ในวันเดียวกันที่ยึดอำนาจจึงได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 และให้เอารัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มาใช้แทนตามนัยของรัฐธรรมนูญนี้เปิดทางให้ข้าราชการประจำเข้ารับตำแหน่งทางการเมืองได้ นั่นหมายถึงนายทหารในคณะรัฐประหารสามารถเข้ารับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีได้โดยตรงโดยไม่ต้องลาออก ดังนั้น ผู้บัญชาการเหล่าทัพและอธิบดีกรมตำรวจ จึงได้เข้ารับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีโดยควบตำแหน่งตามอำนาจหน้าที่ไว้เช่นเดิม

วันที่ 30 พฤศจิกายน คณะทหารก็ประกาศตั้งสมาชิกสภาประเภทที่ 2 จำนวน 123 คน ทำหน้าที่รัฐสภาและดำเนินการให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2495

ครั้งที่ 5 การรัฐประหาร 16 กันยายน 2500

การรัฐประหารครั้งนี้มีจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้านำกองทัพบุกเข้ายึดอำนาจ คณะทหารที่ร่วมการยึดอำนาจก็เช่น พล.ท.ถนอม กิตติขจร พล.ท.ประภาส จารุเสถียร พล.อ.ท.เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร เป็นต้น เป้าหมายของการยึดอำนาจเพื่อโค่นรัฐบาลจอมพล

ป.พิบูลสงคราม และจัดการกับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ ที่เป็นคู่แข่งของตน การรัฐประหารครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการรักษาระเบียบเรียบร้อย ในครั้งนี้คณะทหารได้ประกาศยุบสภาและประกาศให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ภายใน 90 วัน แต่ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 121 คน สองวันหลังรัฐประหาร คณะรัฐประหารไม่ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475 แก้ไข 2495 ที่ใช้อยู่ต่อมาในวันที่ 19 กันยายน คณะทหารก็แต่งตั้ง พจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการ และให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ในวันที่ 15 ธันวาคม 2500

ครั้งที่ 6 การรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า “คณะปฏิวัติ” โดยอ้างว่าการกระทำครั้งนี้ไม่ใช่รัฐประหาร แต่คณะปฏิวัติได้ประกาศล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ล้มเลิกรัฐสภา เลิกพรรคการเมือง เลิกคณะรัฐมนตรี รวมทั้งการจับกุมนักคิดนักเขียนจำนวนมากโดยไม่มีการตั้งข้อกล่าวหา จากนั้นจอมพลสฤษดิ์ก็บริหารประเทศโดยคณะปฏิวัติ ให้ประกาศคณะปฏิวัติใช้เป็นกฎหมายได้สมบูรณ์ หลังจากใช้อำนาจเบ็ดเสร็จนานกว่า 3 เดือน ในวันที่ 26 มกราคม 2502 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวเพื่อปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีเพียง 20 มาตรา แต่มีมาตรา 17 ที่ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีอย่างครอบจักรวาล

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2502 มีการแต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ 240 คน ให้ทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติ จากนั้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ สภานิติบัญญัติก็รับรองให้จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารในระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ มีการปราบปรามกวาดล้างนักการเมืองฝ่ายค้าน และใช้อำนาจตามมาตรา 17 ประหารชีวิตผู้ต้องหาโดยไม่ผ่านการพิจารณาคดีของศาล นอกจากนี้ก็คือการทำลายประชาธิปไตยโดยล้มเลิกการเลือกตั้งในทางการเมืองทุกระดับ ให้มีแต่การแต่งตั้งเท่านั้น จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกและคนเดียวในขณะ “ตายคาตำแหน่ง” ในวันที่ 8 ธันวาคม 2506 หลังจากนั้นจอมพล ถนอม กิตติขจร ก็ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะปฏิวัติและนายกรัฐมนตรีต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ครั้งที่ 7 การรัฐประหาร 17 พฤศจิกายน 2514

การยึดอำนาจครั้งนี้ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ พร้อมด้วย พล.อ.ประภาส จารุเสถียร พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ พ.ท.ณรงค์ กิตติขจร เป็นต้น เพื่อล้มล้างรัฐบาลพรรคสหประชาไทย ที่มีจอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้า โดยคณะปฏิวัติอ้างว่า “มีบุคคลบางจำพวกอาศัยสิทธิตามรัฐธรรมนูญขบถอนทำลายใช้

อิทธิพลทั้งภายในและภายนอกสถานิติบัญญัติก่อการบริหารราชการของรัฐบาล” ด้วยเหตุผลเช่นนี้ คณะปฏิวัติอ้างว่า ถ้าหากจะแก้ไขตามวิถีทางรัฐธรรมนูญย่อมไม่ทันเหตุการณ์จึงต้องยึดอำนาจเพื่อจะได้แก้ไขสถานการณ์ได้โดยเฉียบขาดและฉับพลัน

ดังนั้นคณะปฏิวัติจึงได้ล้มเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 (ที่ใช้ระยะเวลาว่างถึง 9 ปี 2502-2511) เลิกรัฐสภา เลิกพรรคการเมืองและบริหารประเทศโดยคณะปฏิวัติ ประกาศคณะปฏิวัติใช้เป็นกฎหมาย ใช้อำนาจปฏิวัตินานถึง 13 เดือน มีการใช้ประกาศคณะปฏิวัติมากถึง 364 ฉบับ และ เป็นคำสั่งคณะปฏิวัติอีก 79 ฉบับ ซึ่งนับเป็นการออกกฎหมายโดยฝ่ายบริหาร โดยไม่ผ่านสภามากที่สุดในประวัติศาสตร์ จนถึงวันที่ 15 ธันวาคม 2515 คณะปฏิวัติจึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว วันต่อมา มีการตั้งสมาชิกสถานิติบัญญัติ 299 คน และในวันที่ 18 ธันวาคมในการประชุมสถานิติบัญญัติครั้งแรกที่ประชุมก็เลือกจอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 8 การรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519

การยึดอำนาจดำเนินการ โดยคณะปฏิวัติรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดย พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ พล.อ.อ.กมล เตชะคุงคะ พล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ และมีนายทหารร่วม 24 คน การรัฐประหารครั้งนี้เป็นกระบวนการที่ติดตามมาจากการกวาดล้างปราบปรามขบวนการนักศึกษาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อยึดอำนาจแล้ว คณะปฏิวัติรูปการปกครองก็ประกาศล้มเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 เลิกรัฐสภา เลิกพรรคการเมือง แล้วตั้งคณะนักกฎหมาย 13 คน เพื่อร่างรัฐธรรมนูญ นำโดยนายอุกฤษ มงคลนาวิน ให้มีแนวทางเดียวกับรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับ พ.ศ. 2502 และธรรมนูญการปกครองฉบับ พ.ศ. 2515 จากนั้นคณะปฏิวัติก็ได้แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี

วันที่ 22 ตุลาคม คณะปฏิวัติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว 29 มาตรา ซึ่งมีมาตรา 21 ที่ให้อำนาจสิทธิขาดแก่นายกรัฐมนตรี ให้ดำเนินการเพื่อความมั่นคง ตามธรรมนูญนี้ให้อำนาจอย่างมากแก่ฝ่ายบริหารและกำหนดให้คณะทหารที่ยึดอำนาจเป็นสภาที่ปรึกษา ปรากฏว่าการปกครองของรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ มีการควบคุมสื่อมวลชน และลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างมาก จึงถือได้ว่าเป็นเผด็จการขวจัดยุคสุดท้ายเพราะหลังจากนี้ก็ไม่มียุทธศาสตร์ใดที่จะใช้นโยบายขวสุดขั้วเช่นนี้อีก อย่างไรก็ตามนายธานินทร์ กรัยวิเชียร อ้างว่าการปกครองของตนเองมิใช่เผด็จการ แต่เป็นระบอบ “ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

ครั้งที่ 9 การรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2520

การยึดอำนาจนำโดยคณะรัฐประหาร ซึ่งมี พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้า และมี พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นเลขาธิการ เป้าหมายเพื่อล้มล้างรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร (ซึ่งคณะ

รัฐประหารตั้งมากับมือ) และเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2519 คณะรัฐประหารได้ใช้อำนาจปฏิวัติวัน 19 วัน ในวันที่ 9 พฤศจิกายนจึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร 32 มาตรา และยังมีมาตรา 27 ให้อำนาจสิทธิขาดแก่นายกรัฐมนตรีในการดำเนินการใช้อำนาจเด็ดขาดได้อย่างชอบธรรม ต่อมาในวันที่ 11 พฤศจิกายน คณะรัฐประหารได้ตั้งให้ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี และตั้งสถานีวิทยุผู้ดีแห่งชาติมีสมาชิก 360 คน เพื่อทำหน้าที่รัฐสภา

อนึ่ง นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นองคมนตรีมาจนถึงปัจจุบัน

ครั้งที่ 10 การรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534

เป็นการยึดอำนาจโดยคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) โดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ผบ.สส. เป็นหัวหน้าคณะ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผบ.ทบ. พล.อ.อ.เกษม โรจนนิล ผบ.ทอ. และ พล.ร.อ.ประพัฒน์ กฤษณจันทร์ ผบ.ทร. เป็นรองหัวหน้าคณะ พล.อ.อิสระพงศ์ หนุนภักดี แม่ทัพภาคที่ 1 เป็นเลขานุการ แต่เป็นที่รับรู้กันว่าผู้ที่มีอำนาจสูงสุด คือ พล.อ.สุจินดา คราประยูร คณะรัฐประหารได้อ้างเหตุผลเฉพาะหน้าในการยึดอำนาจ คือ เรื่องกรณีลอบสังหารเบี่ยงสูง ซึ่งฝ่ายคณะ รสช. อ้างว่า พล.ต.มนูญ รูปขจร ที่ปรึกษาของรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง แต่ในแถลงการณ์ของคณะ รสช. ได้อ้างเหตุผลการยึดอำนาจว่า ประการแรก คณะรัฐบาลได้อาศัยอำนาจหน้าที่ทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้องอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ประการที่สอง ข้าราชการการเมืองใช้อำนาจรั้งแก่ข้าราชการประจำ ประการที่สาม นักการเมืองที่บริหารประเทศมีการรวบอำนาจนำไปสู่การปกครองแบบเผด็จการรัฐสภา ดังนั้น คณะ รสช. จึงได้ประกาศยุบเลิกรัฐสภา และ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521

ในวันที่ 1 มีนาคม รสช. ได้ประกาศธรรมนูญชั่วคราว 33 มาตรา แต่มีมาตรา 18 ที่กำหนดให้มีสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ซึ่งก็คือคณะนายทหารที่ยึดอำนาจ ทำให้เป็นสภาที่ปรึกษาควบคุมดูแลการบริหารราชการราชการ จากนั้นก็มีมาตรา 27 ที่ให้อำนาจอย่างไม่จำกัดแก่ ประธานสภา รสช. และนายกรัฐมนตรี ในการใช้อำนาจเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญนี้ กำหนดให้มีการตั้งสถานีวิทยุผู้ดีขึ้นจำนวนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่รัฐสภา โดยการแต่งตั้งสมาชิกสภาให้เป็นการตั้ง รสช. เป็นผู้รับสนองพระราชโองการ คณะ รสช. จึงแต่งตั้งสมาชิกนิติบัญญัติ 292 คน วันต่อมาคณะรัฐประหารได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 18 ถึงแม้จะมีการเลือกตั้งวันที่ 22 มีนาคม 2535 แต่คณะ รสช. ก็ได้พยายามสืบทอดอำนาจโดยผ่านพรรคสามัคคีธรรม ซึ่งเป็น “พรรค นอมินี” ของ รสช. และหนุนให้ พล.อ.สุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 7 เมษายน 2535

แต่รัฐบาลสุจินตาก็ได้เผชิญการต่อต้านจากประชาชนจำนวนมาก จนเกิดเหตุการณ์ล้อมปราบในเดือน พฤษภาคม 2535

ครั้งที่ 11 การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549

คณะทหารที่ยึดอำนาจนำโดย พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก ร่วมกับ พล.อ.อ. ชลิต พุกผาสุข ผู้บัญชาการทหารอากาศ พล.ท.อนุพงษ์ เผ่าจินดา แม่ทัพภาคที่ 1 และ พล.ท. สพรัง กัลยาณมิตร แม่ทัพภาคที่ 3 และมี พล.อ.วินัย ภัททิยะกุล เป็นเลขานุการ คณะยึดอำนาจใช้ชื่อว่า “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.)” เมื่อยึดอำนาจแล้วได้มีการประกาศกฎอัยการศึก และได้ออกประกาศคณะปฏิรูปให้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 สิ้นสุดลง ให้วุฒิสภาสภาผู้แทน คณะรัฐมนตรี และศาลรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง ให้ปลัดกระทรวง รักษาราชการแทนรัฐมนตรี และในวันที่ 20 กันยายน ก็ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข อย่างเป็นทางการ

จากนั้นคณะปฏิรูปฯ ได้ใช้เวลาบริหารประเทศ 10 วัน จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว ปกครองราชอาณาจักร มีจำนวน 39 มาตรา ในวันที่ 1 ตุลาคม 2549 และได้แต่งตั้งให้ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี ในการรัฐประหารครั้งนี้บทบาทของประธานองคมนตรีโดดเด่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการนำหัวหน้าคณะรัฐประหารเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน คีรีรัฐประหาร ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เขาวเรศ สุทธะพินทุ²² ได้ศึกษาเรื่อง ความเป็นไปได้ในการรัฐประหารของทหารไทยใน อนาคต ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นไปได้ในการรัฐประหารของทหารไทยในอนาคตยังคงมีอยู่โดยมี เงื่อนไขดังต่อไปนี้ หากเกิดปัญหาการจลาจลในประเทศ ทหารถูกการเมืองแทรกแซงกิจการภายใน กองทัพ การคอร์รัปชันของนักการเมือง การบริหารงานที่ล้มเหลวของรัฐบาล

สุขุม ธนพงศ์พิพัฒน์²³ ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการทำรัฐประหารของทหารไทย ระหว่าง พ.ศ. 2500-2534 ผลการวิจัยพบว่า การรัฐประหารคือเรื่องที่มีความซับซ้อนจะเกิดในช่วงที่มี

²²เขาวเรศ สุทธะพินทุ, “ความเป็นไปได้ในการรัฐประหารของทหารไทยในอนาคต,” (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545)

²³สุขุม ธนพงศ์พิพัฒน์ รัตท., “ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการทำรัฐประหารของทหารไทย ระหว่าง พ.ศ.2500-2534,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539)

สภาพทางการเมืองมีความผันผวนจนเกิดปัจจัยที่จะนำไปสู่สถานะการยึดอำนาจการล้มรัฐบาล อย่างไรก็ตามรัฐประหารเป็นการกระทำที่มีเจตนา มีแรงกระตุ้นให้ทำ มีจุดมุ่งหมายแน่นอนและมีการวางแผน และเนื่องจากในเอเชีย อาฟริกา ลาตินอเมริกา ทหารได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือนเป็นจำนวนมากไม่น้อย จนกระทั่งกลายเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ และมีผลต่อการเมืองในประเทศนั้น ๆ

ซัตติยะ สวัสดิผล²⁴ ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้นำทหารกับการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองของไทย ผลการวิจัยพบว่า สถาบันทหารหรือกลุ่มทหารมีบทบาทต่อการพัฒนาประชาธิปไตย 2 ด้าน คือ บทบาทด้านสร้างสรรค์และส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น เป็นผู้นำในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นผู้พิทักษ์ระบบรัฐธรรมนูญและเป็นนักพัฒนา อีกด้านหนึ่งของบทบาท คือ เชิงเหนี่ยวรั้งการพัฒนาประชาธิปไตย ได้แก่ การทำรัฐประหารล้มล้างรัฐธรรมนูญ และรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งพิทักษ์รัฐบาลเผด็จการ เป็นต้น

ปริญญา อุดมทรัพย์²⁵ ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารไทย ผลการวิจัย พบว่า บทบาททางการเมืองของทหารไทยสรุปได้ดังนี้ คือ การจัดองค์การทหารไทยมีรูปแบบที่ได้เปรียบในการต่อสู้ทางการเมืองต่อกลุ่มอื่น ๆ เพราะว่าเป็นเนื้อแท้ของการเมือง คือ การต่อสู้เพื่ออำนาจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กลุ่มทหารซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวได้เหนียวแน่นกว่ากลุ่มอื่นทุกประเภทในสังคมไทย จึงเป็นกลุ่มที่สามารถยึดครองชัยชนะได้ในการต่อสู้ ที่สำคัญการจัดองค์การมีการจัดระเบียบการกำหนดขนาดรูปร่างขององค์กรที่ชัดเจน มีสายการบังคับบัญชาที่เคร่งครัดเป็นหน่วยที่มีกำลังอาวุธ พร้อมทั้งจะเข้าปฏิบัติกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้เสมอ มีการสร้างอุดมการณ์ให้กลุ่มทหารกลายเป็นสัญลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะในด้านการรักษาอธิปไตยและการรักษาผลประโยชน์ของชาติ จึงทำให้ทหารได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไทยในยามที่ประชาชนเกิดความผิดหวังอย่างเต็มที่ ในความล้มเหลวของสถาบันประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

²⁴ซัตติยะ สวัสดิผล พ.อ.(พิเศษ), “บทบาทของผู้นำทหารกับการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองของไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538)

²⁵ปริญญา อุดมทรัพย์, “วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514)

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำมาพิจารณาจัดทำเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

